

Hannah Arendt (1906-1975)

De hernieuwde aandacht voor Hannah Arendt (1906-1975) betreft in de eerste plaats haar analyse van het totalitarisme. Direct na de Tweede Wereldoorlog begon zij met een onderzoek naar de historische wortels van de totalitaire staat, waarvan zij de gevolgen in Duitsland aan den lijve had ondervonden. In 1951 werd deze studie gepubliceerd onder de titel ***On the Origins of Totalitarianism***. Daarmee vestigde zij in Amerikaanse academische kringen haar naam. Arendt beschrijft in dit dikke boek de opkomst van de totalitaire staat en zijn kenmerken. Het totalitarisme is volgens haar een volstrekt nieuw type overheersing, een type waarbij voor het eerst in de geschiedenis de beheersing over het individu totaal is. Het is een vorm van overheersing, gebaseerd op het principe dat alles mogelijk is, dat elke fictie waargemaakt kan worden. De feiten worden daarbij zodanig gemanipuleerd dat het onderscheid tussen leugen en waarheid, fictie en feit verdwijnt. Deze totale overheersing van het individu kan bestaan door een ingenieus systeem van ideologie en geïnstitutionaliseerde terreur (met als uiterste de concentratie- en vernietigingskampen). Een dergelijk systeem van totale overheersing is volgens Arendt een kenmerk van zowel het nazisme als het stalinisme. Zij was een van de eersten die zich aan een vergelijking tussen beide waagden, een vergelijking die nu gangbaar is maar destijds op veel weerstand stuitte.”

(Uit Doorman en Pott hst. Arendt)

“Lang voor de machtsgreep wees de totalitaire propaganda er duidelijk op hoe weinig de massa's gedreven werden door het fameuze instinct tot zelfbehoud. Omwille van haar demagogische eigenschappen werd ze echter niet ernstig genomen. Toch berust het succes van de totalitaire propaganda niet zozeer op deze demagogie, als wel op het besef dat een belang alleen als een collectieve kracht aangevoeld kan worden als er stabiele sociale lichamen aanwezig zijn, die als transmissieriem tussen het individu en de groep optreden; het is onmogelijk een effectieve, louter op belang gebaseerde propaganda te voeren ten overstaan van massa's, waarvan het voornaamste kenmerk is dat ze tot geen enkele sociale of politieke groep behoren, en die daarom een ware chaos van individuele belangen vertegenwoordigen.” (Uit Arendt Totalitarisme blz. 135)

“Een ideologie betekent heel letterlijk wat haar naam aanduidt: ze is de logica van een idee. Haar onderwerp is de geschiedenis, waarop de 'idee' wordt toegepast; het resultaat van deze toepassing is niet een corpus van beweringen over iets dat *is*, maar de ontvouwing van een voortdurend veranderend proces. De ideologie behandelt de gang van de gebeurtenissen alsof die dezelfde 'wet' volgde als de logische expositie van een 'idee'. Ideologieën pretenderen de mysteries van het hele historische proces te kennen - de

geheimen van het verleden, de verwickelingen van het heden, de onzekerheden van de toekomst -op grond van de logica, inherent aan hun ideeën.

Ideologieën zijn nooit geïnteresseerd in het wonder van het zijn. Ze zijn historisch, bezig met ontstaan en vergaan, met de bloei en het verval van culturen, zelfs als ze de geschiedenis proberen uit te leggen aan de hand van een 'natuurwet'. "(Arendt 334)

"Als de totalitaire bewegingen dus het parlement binnendrongen, met hun minachting voor de parlementaire regering, wekten ze alleen de indruk inconsistent te zijn: in feite lukte het hen een groot gedeelte van de bevolking ervan te overtuigen dat parlementaire meerderheden vals zijn en niet noodzakelijk een afspiegeling vormen van de werkelijke verhoudingen in het land; op die manier ondermijnden ze het zelfrespect en het vertrouwen van de regeringen, want ook die geloofden eerder in de heerschappij van de meerderheid dan in hun grondwet" (Arendt blz. 76)

"Er is slechts één ding dat lijkt vast te staan: we kunnen zeggen dat het radicale kwaad zijn opwachting heeft gemaakt in verbinding met een systeem waarin alle mensen in gelijke mate overbodig geworden zijn. De manipulators van dit systeem geloven even sterk in hun eigen overbodigheid als in die van alle anderen, en de totalitaire moordenaars zijn des te gevaarlijker, in de mate het hen niets uitmaakt of ze levend of dood zijn, of ze ooit geleefd zouden hebben dan wel nooit geboren zouden zijn. Het gevaar van de lijkenfabrieken en de holen van vergetelheid is dat vandaag, met een overal stijgende bevolking en toenemende dakloosheid, massa's mensen voortdurend overbodig worden gemaakt, zolang wij ermee doorgaan de wereld in utilitaire termen te denken. Overal spelen politieke, sociale en economische gebeurtenissen in een zwijgende samenzwering mee met totalitaire instrumenten, die ontworpen zijn om mensen overbodig te maken. De bekoring die hierin vervat ligt, is zeer goed begrepen door het utilitaire gezonde verstand van de massa's, die in de meeste landen te wanhopig zijn om nog erg bevreesd te zijn voor de dood. De nazi's en de bolsjewisten kunnen er zeker van zijn dat hun vernietigingsfabrieken, die bewezen hebben de snelste oplossing te zijn voor het probleem van overbevolking, van economisch overbodige en sociaal onwortelde massa's, aantrekkelijk zijn in dezelfde mate als zij alarmeren.

Totalitaire oplossingen zouden wel eens de val van totalitaire regimes kunnen overleven in de vorm van sterke bekoringen, die de kop opsteken telkens wanneer het onmogelijk lijkt om politieke, sociale of economische ellende op een menswaardige manier te verzachten." (Arendt 291/292)